

رسالة محمد

دانشگاه آزاد اسلامی

پردیس علوم و تحقیقات شاهرود

دانشکده علوم انسانی، گروه حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق M.A

گرایش: جزا و جرم شناسی

عنوان

بررسی جرم ارتداد در حقوق کیفری ایران و فقه اسلامی با نگاهی به قانون مجازات

اسلامی جدید

استاد راهنما:

دکتر محمد حسن حسینی

استاد مشاور:

دکتر غلامرضا عبدلی

نگارش:

علی رضا خسروی

تابستان ۱۳۹۲

دانشگاه آزاد اسلامی

پردیس علوم و تحقیقات شاهرود

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق (M.A)

گرایش: جزا و جرم شناسی

عنوان:

بررسی جرم ارتداد در حقوق کیفری ایران و فقه اسلامی با نگاهی به قانون مجازات
اسلامی جدید

نگارنده

علی رضا خسروی

سال تحصیلی ۱۳۹۲ - ۱۳۹۱

۱. دکتر محمد حسن حسنی - استاد راهنما

هیأت داوران: ۲. دکتر غلامرضا عبدلی - استاد مشاور

۳. دکتر سید محمود مجیدی - استاد داور

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیاری از خداوند جهان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشتن تمام بلند دانش و پژوهش و نظریه اہمیت جایگاه و انشاؤہ در امتحای فرسنگ و تمدن بشری، ما دانشمیان و اصنامہ بیات علمی

و اصنامہی دانشگاہ آراؤ اسلامی متہدی کردیم اصول زیر را در انجام فعالیت ہی پژوهشی مد نظر قرار دادوہ و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای بی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکتہ پنهان سازی حقیقت.
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تمہد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاہ و کجہ بہ کلان پژوهش.
- ۴- اصل منافع ملی: تمہد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن ہیو میسر و توسعه کشور و کجہ مراحل پژوهش.
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تمہد به اجتناب از حرکتہ جانب داری غیر علمی و مخالفت از اموال، تجہیزات و منابع در اختیار.
- ۶- اصل رازداری: تمہد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانہ افراد سازمان ناو کشور و کجہ افراد و نهادہی مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل احترام: تمہد به رعایت حریم ناو حرمت ناو انجام تحقیقات و رعایت جانب تعد و خودداری از حرکتہ حرمت شکنی.
- ۸- اصل ترویج: تمہد به رواج دانش و اسامہ نتایج تحقیقات و انتقال آن بہ بہ کلان علمی و دانشمیان بہ غیر از مواردی کہ منع قانونی دارد.
- ۹- اصل برنت: التزام به برنت جویی از حرکتہ رفتار غیر حرفہ ای و اعلام موضع نسبت بہ کسانی کہ حوزه علم و پژوهش را بہ شائبہ ہی غیر علمی می آلائند.

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد علوم و تحقیقات

تعهدنامه اصالت رساله یا پایان نامه

اینجانب علی رضا خسروی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته/دکترای حرفه ای / دکتری تخصصی / در رشته حقوق-جزا و جرم شناسی که در تاریخ ۱۳۹۲/۴/۳۱ از پایان نامه / رساله خود تحت عنوان " بررسی جرم ارتداد در حقوق کیفری ایران و فقه اسلامی با نگاهی به قانون مجازات اسلامی جدید " با کسب نمره ۱۷/۵ و درجه خوب دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

(۱) این پایان نامه / رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.

(۲) این پایان نامه / رساله قبلاً " برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پائین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

(۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

(۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

علی رضا خسروی

تاریخ و امضاء:

تشکر و سپاس

حمد و سپاس خدای را که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت، در این جا بر خود لازم می دارم که به مصداق سخن ارزشمند «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» از همه عزیزانی که در نگارش این مجموعه یاری نمودند خصوصاً به حکم ادب از اساتید محترم جناب آقای دکتر محمد حسن حسنی استاد راهنما و جناب آقای دکتر غلامرضا عبدلی استاد مشاور، که چراغی را فرا روی راه جهت ادامه تلاش در مسیر پژوهش علمی فراهم نمودند، تقدیر و تشکر نمایم. از خداوند متعال تمنای سرفرازی، سلامتی و طول عمر با عزت این بزرگواران را خواستارم.

تقدیم به: ساحت مقدس قائم آل محمد(ص) ارواحنا له الفداء و همسر عزیز و گرامیم که با صبر و حوصله در نگارش این تحقیق یاری ام نمودند و فرزند دلبندم حسین.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	مقدمه
۲	الف) بیان موضوع
۲	ب) سوالات تحقیق
۲	پ) فرضیه های تحقیق
۲	ج) اهداف و کاربردها
۳	ح) روش تحقیق
۳	ی) معرفی پلان
۴	۱- فصل نخست : مفاهیم ، پیشینه و مبانی ارتداد
۵	۱-۱- بخش نخست: مفاهیم و پیشینه ارتداد
۵	۱-۱-۱- مبحث اول : مفاهیم مقدماتی
۵	۱-۱-۱-۱- گفتار اول : ارتداد
۵	۱-۱-۱-۱-۱- بند اول : مفهوم ارتداد
۵	۱-۱-۱-۱-۱-۱- الف : مفهوم لغوی ارتداد
۷	۱-۱-۱-۱-۱-۱-۲- ب : مفهوم اصطلاحی ارتداد
۸	۱-۱-۱-۱-۱-۲- بند دوم : اقسام ارتداد
۹	۱-۱-۱-۱-۱-۲- الف : ارتداد فطری
۹	۱-۱-۱-۱-۱-۲-۱-۱-۱-۱- ارتداد فطری بر مبنای تبعیت از اسلام والدین هنگام انعقاد نطفه ...
۱۰	۱-۱-۱-۱-۱-۲-۱-۲-۱-۱-۱-۱-۱-۱- ارتداد فطری بر مبنای پذیرش اسلام از هنگام بلوغ
۱۲	۱-۱-۱-۱-۱-۲-۱-۳- قول مختار

- ۱۴ ..... ۱-۱-۱-۱-۲ ب : ارتداد ملی
- ۱۴ ..... ۱-۱-۱-۲- گفتار دوم : شریعت اسلام و کفر
- ۱۴ ..... ۱-۱-۱-۲- بند اول : تعریف شریعت اسلام
- ۱۵ ..... ۱-۱-۱-۲- بند دوم : تعریف و موجبات کفر
- ۱۶ ..... ۱-۱-۱-۳- بند سوم : تمییز ارتداد و کفر اصلی
- ۱۸ ..... ۱-۱-۱-۳- گفتار سوم : آزادی عقیده ، دین و مذهب
- ۱۹ ..... ۱-۱-۱-۳- بند اول : مفهوم آزادی عقیده ، دین و مذهب
- ۱۹ ..... ۱-۱-۱-۳- الف : مفهوم آزادی عقیده ، دین و مذهب
- ۲۰ ..... ۱-۱-۱-۳- ب : مبانی آزادی عقیده ، دین و مذهب
- ۲۱ ..... ۱-۱-۱-۳-۱- نفی اکراه در دین
- ۲۲ ..... ۱-۱-۱-۳-۲- ارزش تعقل و تفکر در اسلام
- ۲۳ ..... ۱-۱-۱-۳- بند دوم : رابطه ارتداد و آزادی عقیده ، دین و مذهب
- ۲۳ ..... ۱-۱-۱-۳- الف : نظریه تنافی ارتداد و آزادی عقیده ، دین و مذهب
- ۲۴ ..... ۱-۱-۱-۳-۲- ب : نظریه عدم تنافی ارتداد و آزادی عقیده ، دین و مذهب
- ۲۷ ..... ۱-۱-۱-۳-۲- ج : تحلیل و ارزیابی دیدگاه ها
- ۲۸ ..... ۱-۱-۲- مبحث دوم : سابقه ارتداد
- ۲۸ ..... ۱-۱-۲- گفتار اول : دوران پیش از اسلام
- ۲۸ ..... ۱-۱-۲- بند اول : ارتداد در عهد عتیق (تورات)
- ۲۸ ..... ۱-۱-۲- بند دوم : ارتداد در دین نصاری
- ۲۹ ..... ۱-۱-۲- گفتار دوم : دوران پس از ظهور اسلام
- ۲۹ ..... ۱-۱-۲- بند اول : عصر پیامبر (ص)
- ۳۱ ..... ۱-۱-۲- بند دوم : عصر خلفای راشدین
- ۳۲ ..... ۱-۱-۲- بند سوم : عصر ائمه اطهار(ع)
- ۳۳ ..... ۱-۲- بخش دوم : مبانی فقهی و حقوقی ارتداد
- ۳۳ ..... ۱-۲- مبحث اول : مبانی فقهی ارتداد
- ۳۳ ..... ۱-۱-۲- گفتار اول : قران کریم
- ۳۶ ..... ۱-۱-۲- گفتار دوم : سنت
- ۳۶ ..... ۱-۱-۲- بند اول : روایات امامیه

۳۸	..... ۲-۲-۱-۲-۱-۲-۱ بند دوم : روایات اهل سنت
۳۹	..... ۳-۱-۲-۱-۲-۱ گفتار سوم : عقل
۴۰	..... ۱-۳-۱-۲-۱-۲-۱ بند اول : حفظ شریعت و اقتدار اسلام
۴۱	..... ۲-۳-۱-۲-۱-۲-۱ بند دوم : دفاع از مقدسات اسلامی
۴۱	..... ۳-۳-۱-۲-۱-۲-۱ بند سوم : جلوگیری از نفوذ بیگانگان
۴۱	..... ۴-۱-۲-۱-۲-۱ گفتار چهارم : آراء فقها
۴۲	..... ۱-۴-۱-۲-۱-۲-۱ بند اول : آراء فقها امامیه
۴۲	..... ۱-۴-۱-۲-۱-۲-۱ الف : آراء مشهور فقها
۴۳	..... ۲-۱-۴-۱-۲-۱-۲-۱ ب : آراء غیر مشهور فقها
۴۴	..... ۲-۴-۱-۲-۱-۲-۱ بند دوم : آراء فقها اهل سنت
۴۵	..... ۲-۲-۱-۲-۱-۲-۱ مبحث دوم : مبانی حقوقی ارتداد
۴۵	..... ۱-۲-۲-۱-۲-۱ گفتار اول : قانون مجازات اسلامی
۴۵	..... ۱-۱-۲-۲-۱-۲-۱ بند اول : قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ - ۱۳۷۰
۴۶	..... ۲-۱-۲-۲-۱-۲-۱ بند دوم : لایحه قانون مجازات اسلامی
۴۶	..... ۲-۲-۲-۱-۲-۲-۱ گفتار دوم : رویه قضائی و نظریه های حقوقی
۴۶	..... ۱-۲-۲-۲-۱-۲-۱ بند اول : رویه قضائی
۴۷	..... ۲-۲-۲-۲-۱-۲-۱ بند دوم : نظریه های حقوقی
۴۹	..... ۲- فصل دوم : اسباب و احکام ارتداد
۵۰	..... ۱-۲-۱-۲-۱-۲-۱ بخش نخست : اسباب ارتداد
۵۰	..... ۱-۱-۲-۱-۲-۱-۲-۱ مبحث اول : اسباب مستقل ارتداد
۵۰	..... ۱-۱-۱-۲-۱-۲-۱ گفتار اول : انکار اولوهیت خداوند
۵۱	..... ۲-۱-۱-۲-۱-۲-۱ گفتار دوم : انکار رسالت نبی اکرم (ص)
۵۲	..... ۲-۱-۲-۱-۲-۱ مبحث دوم : اسباب غیر مستقل ارتداد
۵۲	..... ۱-۲-۱-۲-۱-۲-۱ گفتار اول : انکار معاد
۵۲	..... ۲-۲-۱-۲-۱-۲-۱ گفتار دوم : انکار ضروری دین و مذهب
۵۲	..... ۱-۲-۲-۱-۲-۱-۲-۱ بند اول : انکار ضروری دین
۵۳	..... ۱-۱-۲-۲-۱-۲-۱-۲-۱ الف : مفهوم ضروری دین
۵۴	..... ۱-۱-۱-۲-۲-۱-۲-۱-۲ ضروری دین در قران و روایات

۵۵	..... ضروری دین در کلام فقها ۲-۱-۱-۲-۲-۱-۲
۵۶	..... نقش انکار ضروری دین در ارتداد ۲-۱-۲-۲-۱-۲
۵۶	..... نظریه سببیت استقلالی ۱-۲-۱-۲-۲-۱-۲
۵۷	..... نظریه سببیت استلزامی ۲-۲-۱-۲-۲-۱-۲
۵۹	..... ج : انکار مجمع علیه و تردید در اصول یا ضروریات دین ۳-۱-۲-۲-۱-۲
۶۰	..... بند دوم : انکار ضروری مذهب ۲-۲-۲-۱-۲
۶۰	..... الف : ادله فقها ۱-۲-۲-۲-۱-۲
۶۱	..... ب : آراء فقها ۲-۲-۲-۲-۱-۲
۶۲	..... انکار ضروری یک مذهب از جانب پیروان دیگر مذاهب ۱-۲-۲-۲-۲-۱-۲
۶۲	..... انکار ضروری یک مذهب از جانب پیروان همان مذهب ۲-۲-۲-۲-۲-۱-۲
۶۴	..... گفتار سوم : توهین به مقدسات اسلام ۳-۲-۱-۲
۶۴	..... بند اول : توهین به قرآن ۱-۳-۲-۱-۲
۶۶	..... بند دوم : توهین به پیامبر (ص) ۲-۳-۲-۱-۲
۶۷	..... بند سوم : توهین به ائمه اطهار (ع) ۳-۳-۲-۱-۲
۶۹	..... بخش دوم : احکام ارتداد ۲-۲
۶۹	..... مبحث اول : احکام حقوقی ارتداد ۱-۲-۲
۶۹	..... گفتار اول : احکام مالی ارتداد ۱-۱-۲-۲
۶۹	..... بند اول : حکم اموال و مالکیت مرتد ۱-۱-۱-۲-۲
۷۰	..... الف : حکم اموال موجود در مرتد فطری ۱-۱-۱-۱-۲-۲
۷۱	..... ب : حکم اموال متجدد در مرتد فطری ۲-۱-۱-۱-۲-۲
۷۲	..... ج : حکم اموال موجود و متجدد در مرتد ملی و زن مرتد ۳-۱-۱-۱-۲-۲
۷۳	..... بند دوم : حکم توارث مرتد ۲-۱-۱-۲-۲
۷۳	..... الف : ارث بردن مرتد ۱-۲-۱-۱-۲-۲
۷۳	..... ب : میراث مرتد ۲-۲-۱-۱-۲-۲
۷۴	..... گفتار دوم : احکام غیرمالی ارتداد ۲-۱-۲-۲
۷۴	..... بند اول : احکام فرزندان و ولایت مرتد بر آنها ۱-۲-۱-۲-۲
۷۵	..... الف : حکم فرزندان مرتد ۱-۱-۲-۱-۲-۲
۷۵	..... ب : حکم ولایت مرتد بر فرزندان ۲-۱-۲-۱-۲-۲

۷۶	..... ۲-۲-۱-۲-۲-۲ بند دوم : احکام ازدواج مرتد
۷۶	..... ۲-۲-۱-۲-۲-۱-۲-۲ الف : حکم ازدواج موجود
۷۶	..... ۲-۲-۱-۲-۲-۲-۲-۲ ب : حکم ازدواج متجدد
۷۷	..... ۲-۲-۲ مبحث دوم : احکام کیفری ارتداد
۷۸	..... ۲-۲-۱-۲-۲-۱ گفتار اول : ماهیت و اقسام کیفر ارتداد
۷۸	..... ۲-۲-۱-۲-۲-۱ بند اول : ماهیت حدی یا تعزیری بودن کیفر ارتداد
۸۰	..... ۲-۲-۱-۲-۲-۲ بند دوم : اقسام کیفر ارتداد
۸۰	..... ۲-۲-۱-۲-۲-۱ الف : قتل
۸۰	..... ۲-۲-۱-۲-۱-۲-۱-۱-۱ وجوب قتال با اهل الرده
۸۱	..... ۲-۲-۱-۲-۱-۲-۱-۲-۱ عهده دار اجرای کیفر قتل
۸۲	..... ۲-۲-۱-۲-۲-۲ ب : حبس و شکنجه
۸۲	..... ۲-۲-۱-۲-۲-۳ ج : مجازات تکرار ارتداد
۸۲	..... ۲-۲-۲-۲ گفتار دوم : توبه و استتابه مرتد
۸۳	..... ۲-۲-۱-۲-۲-۲ بند اول : استتابه مرتد
۸۳	..... ۲-۲-۱-۲-۲-۱ الف : ضرورت یا عدم ضرورت استتابه
۸۵	..... ۲-۲-۱-۲-۲-۲ ب : مدت زمان استتابه
۸۶	..... ۲-۲-۲-۲-۲ بند دوم : توبه مرتد
۸۶	..... ۲-۲-۲-۲-۱ الف : قبول یا عدم قبول توبه مرتد
۸۷	..... ۲-۲-۲-۲-۲ ب : کیفیت توبه مرتد
۸۸	..... ۲-۲-۲-۲-۳ ج : احکام توبه زن مرتد و مرتد ملی
۹۰	..... ۴- فصل سوم : نتیجه گیری و پیشنهادات
۹۱	..... ۴-۱ الف : نتیجه
۹۲	..... ۴-۲ ب : پیشنهاد
۹۳	..... منابع و مآخذ
۹۳	..... الف (منابع فارسی
۹۳	..... ۱ - کتاب ها
۹۴	..... ۲ - مقالات
۹۵	..... ۳-پایان نامه ها

۹۵	.....	۴-روزنامه ها
۹۵	.....	ب (منابع خارجی
۹۷	.....	د (پایگاههای اینترنتی
۹۹	.....	چکیده انگلیسی

چکیده:

ارتداد در لغت به معنای بازگشت و رجوع چیزی است، در اصطلاح به معنی کفر بعد از اسلام است. مرتد به ملی و فطری تقسیم می شود. آزادی فکر یکی از اصول مسلم اسلام است و در آیات متعدد قرآن کریم و در روایات معصومین (ع) به اثبات رسیده است. ارتداد با آزادی عقیده، دین و مذهب منافات ندارد، در پیش از اسلام نیز برای مرتد مجازات در نظر گرفته شده است، در قانون مجازات اسلامی قدیم ماده ۵۱۳ آن و قانون مجازات اسلامی جدید مواد ۲۶۲ و ۲۶۳ به تعیین مجازات سبب النبی پرداخته است. در قانون جدید فقط به مجازات سبب النبی بسنده کرده است و مصادیق مرتد را مشخص نکرده است. رویه قضائی نیز متأثر از فقه و قانون مجازات اسلامی به تعیین نوع مجازات و اقدام برای مجازات پرداخته است. فقهای اسلامی در نوع مجازات ارتداد با یکدیگر اختلاف دارند از مجازات اعدام بر اساس برداشت از احادیث خاص گرفته تا عدم مجازات تا زمانی که بر علیه جامعه مسلمانان اقدامی نکنند. اکثریت دانشمندان اسلامی از نظریه اول پیروی می کنند که مجازات ارتداد مرگ و یا زندانی شدن تا زمان توبه می باشد

با توجه به نظر حقوقدانان جهان و اعلامیه جهانی حقوق بشر مواد ۱۸-۱۹-۲۹ آن، مجازات مرتد هیچ منافاتی با حقوق بشر ندارد، اسباب ارتداد شامل کفر، نمایه کفرآمیز، انکار الوهیت خداوند، انکار رسالت نبی اکرم، انکار معاد، انکار ضروریات دین و انکار ضروریات مذهب می باشد. توهین به مقدسات قرآن کریم، دشنام به پیامبر اکرم (ص) و یا ائمه معصومین در زمره ارتداد است. مرتد اموالش بین ورثه اش تقسیم می شود، همسرش از وی جدا می شود، ولایتش بر فرزندان از بین می رود. در نهایت مجازات شخص مرتد قتل است، استتابة در مورد مرتد ملی و زن انجام می شود و مرتد فطری توبه داده نمی شود.

کلید واژگان: ارتداد، ضرورات دین، انکار دین، مرتد ملی، مرتد فطری

مقدمه:

الف: بیان موضوع

بی شک آزادی مقوله ای است که بسیاری از مکاتب و حکومت ها از آن سخن رانده اند و داعیه آزادترین حکومت ها و مکتب ها را داشته اند و مفهوم آزادی ارتباط بسیار تنگاتنگی با بحث ارتداد دارد و شبهه افکنی در عرصه عقاید دینی در برخی موارد باعث ارتداد مسلمانان می شود. مسأله ارتداد از صدر اسلام تا کنون در میان اهل فن همواره محل نزاع و مناقشه بوده و گاهی نیز با آمیخته شدن به تعصبات مذهبی و قومی و قبیله ای اسباب دور شدن از واقعیت را فراهم ساخته است. ارتداد معانی فراوانی دارد که یکی از معروف ترین آن ها عبارت است - رویگردانی از اسلام - قانون مجازات اسلامی متأثر از فقه بر مرتد به عنوان یکی از مصادیق مهدورالدم اقدام خاص کیفری بار کرده است. بدون تردید با عنایت به عنوان این رساله آن چه که محور اصلی بحث را تشکیل می دهد بررسی عواملی است که در تحقیق مفهوم ارتداد تأثیر بسزائی داشته اند. و همچنین مراجعه به آیات و روایات در خصوص مرتد و راه های پذیرش توبه مرتد در ادامه بحث مورد بررسی قرار گرفته است.

ب- سؤالات تحقیق

- ۱- آیا قانون گذار جدید مجازات اسلامی، مجازات ارتداد را به درستی تبیین نموده است؟
- ۲- حکم ارتداد جزء حدود است یا تعزیر است؟

ج- فرضیه های تحقیق

- ۱- قانون گذار جدید مصادیق ارتداد را مشخص نکرده، فقط در ماده ۲۶۲ به حکم سَابِ النَّبِيِّ پرداخته است. چه بهتر بود مصادیق ارتداد نیز به صراحت بیان می شد.
- ۲- بین فقها اختلاف نظر است، اما نظر غالب این است که جزء حدود الله است. چون اگر جزء تعزیرات باشد امکان تعدیل و تبدیل آن توسط حاکم اسلامی میسر است.

د- اهداف و کاربردها

- ۱- بررسی عوامل تأثیر گذار بر جرم ارتداد
- ۲- بررسی و مراجعه به آیات و روایات در خصوص مرتد
- ۳- بررسی و شناخت راه های پذیرش توبه مرتد
- ۴- نحوه اعمال مجازات مرتد در غالب مجازات های اسلامی و قانون مجازات اسلامی جدید

ه- روش تحقیق:

در نگارش این پایان نامه از روش فیش برداری، کتابخانه ای و توصیفی بهره گرفته شده است. و جنبه گردآوری و تدوین دارد و پس از طرح ریزی پلان و مشخص شدن ابعاد و محورهای پایان نامه با توجه به اهمیت موضوع و گستردگی آن، و با استمداد از حضرت حق و راهنمایی اساتید محترم راهنما و مشاور به نگارش این پایان نامه اقدام شد.

و- معرفی پلان

این پایان نامه از دو بخش کلی تشکیل شده است که بخش نخست آن به عنوان مفاهیم پیشینه و مبانی ارتداد می باشد، که در این بخش راجع به مفاهیم ارتداد و اقسام آن که به ارتداد فطری و ملی تقسیم می شود و آزادی عقیده، دین و مذهب و رابطه ی ارتداد و آزادی عقیده، دین و مذهب، هم چنین به سابقه ی ارتداد به دوران پیش از اسلام و بعد از ظهور اسلام و هم چنین به مبانی فقهی و حقوقی ارتداد می پردازد. بخش دوم آن به اسباب و احکام ارتداد که به اسباب مستقل و غیرمستقل ارتداد و انکار ضروری دین و مذهب و توهین به مقدسات و توهین به قرآن و پیامبر اکرم(ص) و ائمه اطهار(ع) می پردازد و به احکام ارتداد که احکام حقوقی و احکام کیفری ارتداد و در نهایت به توبه و استتابه مرتد و احکام آن پرداخته شده است.

فصل نخست

مفاهیم، پیشینه و مبانی ارتداد

بخش اول: مفاهیم و پیشینه ارتداد

که در این فصل به دو مبحث پرداخته می‌شود، مبحث اول در مورد مفاهیم مقدماتی ارتداد که شامل مفهوم لغوی و اصطلاحی و اقسام ارتداد می‌باشد و در مبحث دوم در مورد سابقه ی ارتداد که به دوران پیش از اسلام و دوران پس از ظهور اسلام تقسیم بندی شده است، توضیح داده خواهد شد.

۱-۱-۱-۱-۱ مبحث اول: مفاهیم مقدماتی

در مفاهیم مقدماتی به مفهوم انواع ارتداد و تعاریف مختلف آن پرداخته می‌شود، هم چنین به مفهوم آزادی عقیده، دین و مذهب که ارتباط مستقیمی با ارتداد دارد اشاره خواهد شد.

۱-۱-۱-۱-۱-۱ گفتار اول: ارتداد

موضوع خروج از دین بعد از قبول آن یا همان ارتداد، از موضوعات بسیار مهم است که امروزه روشنفکران در محافل علمی به آن حمله کرده اند و آنرا مخالف آزادی عقیده دانسته اند و این شبهه افکنی در عرصه عقاید دینی در برخی موارد باعث ارتداد مسلمانان می‌شود و این مورد یکی از پدیده های بسیار شوم می‌باشد که می‌تواند در زندگی فرد مسلمان وارد شود، لذا در این گفتار سعی شده است تا مفهوم لغوی و اصطلاحی ارتداد و اقسام ارتداد مورد بررسی قرار گیرد.

۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱ بند اول: مفهوم ارتداد

ارتداد هم معنای لغوی و هم معنای اصطلاحی دارد، در معنای لغوی ارتداد، به ریشه یابی کلمه ارتداد و اینکه ارتداد لغتی عربی است، پرداخته شده است و در مفهوم اصطلاحی ارتداد دیدگاه فقهای مختلف در خصوص تعریف اصطلاحی کلمه ی ارتداد این می‌باشد که ارتداد یعنی بازگشت از دین.

۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱ الف - مفهوم لغوی ارتداد

ارتداد در لغت به معنی بازگشت و رجوع چیزی به غیر خود است. در المنجد «ارتد» که فعل ماضی مصدر ارتداد است، رجوع و بازگشت معنا شده است^۱، البته این کلمه به معنای صیروت یعنی شدن نیز آمده است.

^۱ - معلوف، لوئیس، المنجد، بیروت، دارالشرق، ۱۹۸۶، ص ۲۵۴

واژه ارتداد، واژه ای عربی و مصدر ثلاثی مزید باب افتعال از ریشه رد است. الرده بالكسر، رده به کسر (را) اسمی از ارتداد است. ارتد الشی، از راه خود و دین خود برگشت. و در قرآن کریم آمده است: فارتد بصیراً یعنی پس از ناینایی به بینایی برگشت. رد عن هبته از بخشش خود رجوع کرد.

رَدَدَ الرُّدَّ، برگرداندن چیزی است. این کلمه مصدر رَدَّتْ الشی است یعنی آن چیز را برگرداندم. وَرَدَّهٗ عَنْ وَجْههٖ یُرْدُّهٗ رَدًّا و مَرَدًّا و تَرَدَادًا. یعنی آن را برگرداندم و آن مبنایی است که بر تکثیر دلالت می کند. مَرَدَّمَانِد رَدًّا و ارتد مانند رده است. رَدَّهٗ عَنْ الْأَمْرِ، با مدارا او را از کاری برگرداند و منصرف ساخت. امرالله لامرَدِّ له. برگرداندن برای امر و فرمان خدا نیست.^۱

ارتداد: رد شدن، برگشتن از دین و جز آن، کافر شدن، از اسلام برگشتن.^۲
مرتد: برگشته از دین، بی دین، ملحد، کسی که از دین یا آیین پیشین خود دست بکشد و از آن پیروی نکند.^۳

ارتد عن دین او عقیده: از دین یا عقیده ای برگشت.^۴

رَدَّهٗ (به کسر را)، ارتداد عن دین او عقیده الخ. برگشت از دین یا اعتقادی.^۵
مرتد از عقیده یا دین.^۶

دهخدا می نویسد: مرتد از دین برگشته، لغت فاعلی از ارتداد است، اصلاً به معنای برگشت و رجوع و به کسی اطلاق می شود که از این حق برگشته باشد و در اصطلاح شرع کسی است که بعد از قبول اسلام، ترک مسلمانی گفته و از اسلام برگشته است.^۷

آنان که مفسدان جهانند و مرتدان از ملت محمد و توحید کردگار^۸

معنای لغوی ارتداد در بسیاری از آیات قرآن نیز به چشم می خورد:

..... به عقب خود بازگردید که در این صورت زیانکار خواهیم بود.^۹

^۱ - معین، محمد، فرهنگ یک جلدی، تهران، چاپخانه مهارت، چاپ هشتم، ۱۳۸۵ هـ.ق، ص ۶۱، حرف الف

^۲ - همان، ص ۶۱

^۳ - آژنگ، نصرالله، گنجینه لغات (فرهنگ فارسی به فارسی)، تهران، انتشارات گنجینه، چاپ اول، ۱۳۸۱ هـ.ق، ص ۱۴۹۵

^۴ - روحی بعلبکی، المورد، فرهنگ عربی-انگلیسی، حرف الف، دارالعلم للملایین، بیروت، لبنان، ۱۹۹۵ م، ص ۷۱

^۵ - بعلبکی، منیر، المورد، فرهنگ انگلیسی-عربی، حرف A، دارالعلم للملایین، چاپ ۲۴، بیروت، لبنان، ص ۵۵

^۶ - همان، ص ۵۵

^۷ - دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، مؤسسه لغت نامه دهخدا، چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۳۶ هـ.ش

^۸ - منوچهری دامغانی

^۹ - مائده/ ۲۱